

קישור להקלטה:
bit.ly/manitou1-3

לימוד מקורות על התשובה תמלול

השיעור מבוסס על קטעים משלושה מקורות:
א. איגרת התשובה לרבנו יונה מגירונדי
ב. דרשת המהר"ל לשבת תשובה
ג. נתיב התשובה, מתוך נתיבות עולם למהר"ל

מניטו: יש לנו כמה קטעים ללימוד הערב. אני מקווה שנספיק ללמוד את הכול. בחרתי קטע אחד באיגרת התשובה של רבנו יונה, נתחיל בזה. ואני רוצה מייד שנקפוץ לנושא של לשון הרע בדרוש של שבת תשובה, זה בסוף הדפים שלכם. ואחר כך נחזור למהר"ל בנתיב התשובה, וזה הסוגייה הכי בסיסית לעניין התשובה. אז נתחיל מייד.

אז באיגרת התשובה, רבנו יונה נותן כמה עצות לעניין התשובה, שחטאים מיוחדים, אם אפשר להגדיר את זה ככה, נטיות ליהודי לעניין החטא. אני רוצה להזכיר לכם רק בקצרה מה שאומרת המשנה בסגנון המשנה: "כל מי שיראת חטאו קודמת לחוכמתו" (אבות פ"ג מ"ט). אז אפשר להבין את הצורה של חוכמתו. כל אחד יש לו מדרגה בחוכמה. אז זה המשמעות של 'כל אחד יש לו חוכמתו שלו'. אבל "יראת חטאו" – צריך להבין את זה, כי היה לו לומר: "יראתו של החטא". אבל הוא אומר: "יראת חטאו". כל אחד יש לו חטא מיוחד ששייך לנטיות שלו. לכן צריך להבין את זה פשוט. כל מי שיראת חטאו קודמת לחוכמתו.

וכמו כן לכל אחד יש נטייה למידה מסוימת, מידה טובה מסוימת. בעברית עממית ככה אומרים: שכל אחד הוא משוגע לדבר מיוחד. אם בטוב ואם ברע. וכדי להכיר את הפנימיות שלו, יש עצה שנתנו החכמים, שבזמן קריאת שמע על המיטה – "בשכבך ובקומך" – להשגיח במה שהוא נוטה לחשוב באותו זמן, כשמתחיל לישון וכשמתחיל להתעורר. אז

התמונות שהוא רואה זה הסימן של הנטיות שלו. זה מובן? טוב. לכן חכמים הסבירו שיש נטיות לחטא מיוחדות לעם ישראל, והעיקר – זה לשון הרע. ולכן נלמד קצת על העניין של התשובה, חטא של הלשון הרע. אז נתחיל מייד את איגרת התשובה.

“והייב אדם לדרוש טוב לעמו ולחבריו בכל הדברים שהוא אוהב ודורש טוב לנפשו”. זה מה שהלל אמר לגר שרצה להתגייר: “כל מה ששנוי עליך אל תעשה לחברך” (שבת לא ע”א) – הוא אמר את זה בארמית, אבל זה התרגום הארמי של “ואהבת לרעך כמוך”, ההסבר, נאמר, של “ואהבת לרעך כמוך”. איך לקיים את זה – “ואהבת לרעך כמוך”? קודם כול – כמוך. מכיוון שהפסוק אמר “כמוך”, אז חברך הוא כמוך, בן אדם כמוך. יש לו האופי של הטבע האנושי כמוך. ומכיוון שאתה בן אדם, אתה יודע מה שנוא עליך – אל תעשה לחברך. זה פשוט.

“שנאמר: ‘ואהבת לרעך כמוך. ואמרו רז”ל’, בתורת כוהנים, במדרש על פרשת קדושים, ‘ואהבת לרעך כמוך – זה כלל גדול בתורה’ (ספרא פרשה ב פרק ד). ויש בסוגייה ההיא, זה – אמר רבי עקיבא: ‘ואהבת לרעך כמוך – זה כלל גדול בתורה’. ואני מזכיר לכם מה שלמדנו פעם, זה לא רק לפי הפשט: כי הפסוק הזה זה אחד מהכללים הגדולים של התורה. כי אפשר להבין כל המצוות של התורה דרך אותו כלל של ואהבת לרעך כמוך. זה נושא בפני עצמו, אין לנו זמן הערב כדי להאריך בזה, אבל רק בקצרה: שהחידוש של רבי עקיבא זה לא הפסוק עצמו. כי כל פסוק בתורה זה כלל גדול בתורה. והפסוק עצמו זה התורה שאמרה, לא רבי עקיבא. אלא יש חידוש בזה, שכדי לקיים ואהבת לרעך כמוך צריך להיות גדול בתורה. וזה ההבדל בין היהדות והנצרות. אם אנחנו מתקשרים למצוות רק מבחינת הכוונה – [כלומר] זה כוונה לאהוב אהבה [שהיא] רק רגשית, רק רוחנית, בלי הלכה למעשה איך לבצע את זה, איך לקיים את זה. [כדי לדעת איך לקיים את זה] צריך שולחן ערוך. זה ההבדל בין היהדות וכל שאר הדתות שמתבססות על העקרונות של המוסר, אבל בבחינה חכמת המוסר ולא המוסר עצמו, לקיים אותו. אז אפשר לקרוא את המשנה ככה: “ואהבת לרעך כמוך” – זה כלל של גדול בתורה. זה מובן, כן?

באותה סוגייה יש לכאורה מחלוקת עם בן עזאי שאומר: “זו ספר תולדות אדם ביום ברא אלהים אדם... אני לא זוכר את הפסוק בדיוק... ‘בדמות אלהים עשה אותו’ (בראשית ה, א) זה כלל גדול יותר מזה, אומר בן עזאי. יש עוד דעה שלישית: “את הפכש האחד תעשה בבקר ואת הפכש השני תעשה בין הערבים” (שמות כט, לט) – זה כלל גדול בתורה”. בתמצית אנחנו שוב מוצאים את הממדים של המצוות: בין אדם לחברו – זה “ואהבת לרעך כמוך”. בין אדם למקום – זה “את הפכש האחד תעשה בבקר ואת הפכש השני תעשה בין הערבים”.

ואם כן, "זה ספר תולדות אדם", הדעה של בן עזאי – זה בין אדם לעצמו. וזה הפשט של המאמר. כי כשלומדים את זה אנחנו רואים שרוב המפרשים רגילים להסביר כמחלוקת בין בן עזאי ורבי עקיבא. תראו, זה בהרבה מקורות. כאילו רבי עקיבא אומר: כלל גדול בתורה זה היחס בין אדם לחברו בתוך החברה של עם ישראל. ואהבת לרעך – שהוא כמוך. וחולקים על זה דרך אליבא דבן עזאי שאומר: לא, כל המין האנושי. כי האדם נברא יחידי כדי להודיע שכולם בני אותו שורש. ולכן תיאור אותה מחלוקת: רבי עקיבא הוא, איך אפשר לומר את זה בעדינות, הוא ככה שוביניסטי¹, כן? ואהבת רק לרעך כמוך, אלא בן עזאי הוא הומניסטי כללי, כלל עולמי – זה ספר תולדות האדם.

אבל לפי דעתי זה פירוש לא כל כך מדויק. כי לפי מה שראינו, כי אותה תורה: בממד של בין אדם למקום – הקורבנות, העבודה; בממד של בין אדם לחברו – גמילות חסדים ואהבת לרעך כמוך; בממד של בין אדם לעצמו – זה ספר תולדות האדם, כי העיקר זה התיאור של הנפש של האדם, כי בצלם אלוקים עשה אותו; זה פירוש אחר לגמרי, ואין שום מחלוקת. אלא כל אחד ואחד שם את הדגש על הממד שצריך לתקן. כי יש לנו פה בעיה בשלושה ממדים. ולפי טבע של כל אחד ואחד – ממד אחד זה כבר מתוקן, אז צריך לשים את הדגש על הממד השני. ולפי הניסיון של כל חכם וחכם – זה אליבא ד... חד אומר זה וחד אומר זה – אין מחלוקת. אלא כל אחד שם את הדגש בצד שצריך לתקן. זה מובן? טוב, אז נמשיך קצת.

"שעל ידי השלום מקיימין ישראל את התורה". פה זה חידוש של הרב: על ידי השלום מקיימים ישראל את התורה. עכשיו בזמן שלנו משתמשים הרבה במושג 'שלום'. 'שלום' אתמול, 'שלום' מחר... (צחוק). אבל צריך לדייק לפי המושגים של המקרא: שלום זה בתוך החברה. עם העולם החיצוני, האויב, זה נקרא 'ביטחון' – "וישבתם לבטח". זה ביטחון, וזה שלום. ולכן פה יש טעות אצל הפוליטיקאים, ואפשר להבין מה דעתם בזה: מכיוון שאין שלום ביניהם, הם רוצים שלום עם האויב (צחוק קל). אבל עם האויב צריך ביטחון. שלום

1. במובנו המקורי, השוביניזם היא אמונה בעליונות או דומיננטיות של קבוצת ההשתייכות של אדם על קבוצות אחרות. בהקשר הלאומי היא משלבת פטריוטיזם קיצוני ולאומנות. שוביניסט רואה עצמו כייחודי ומיוחד, בעוד האחרים נחשבים בעיניו חלשים או נחותים. בעבר תיאר המושג במיוחד קנאות לאומנית קיצונית, או פטריוטיזם, תוך גילוי איבה כלפי בני הלאומים אחרים, אך מאז הופעת הפמיניזם בשנות השישים והשבעים, נוספה לו משמעות של עליונות המבנה המשפחתי הפטריארכלי (מתוך ויקיפדיה).

זה עניין פנים. ולכן זה ההסבר של הרב: אי אפשר לקיים את התורה, כי התורה ניתנה לכלל ישראל, אם כלל ישראל אינו בשלום, דהיינו המצב הפנימי של החברה. זה מובן? טוב.

"ואמרו רז"ל: שקול השלום כנגד הכל. ועל כן אנו אומרים בתפילה 'עושה שלום ובורא את הכל'". יש הסבר של המהר"ל באחד מהדרושים, מהדרשות שלו, שהוא מסביר באופן ברור מאוד: כי השלום אינו טבעי לעולם שלנו, לעולם הזה, לעולם השפל. השלום אינו שייך לטבע. ההסתכלות של העולם בבחינת הטבע מגלה שיש תחרות איומה בין הבריות בכל הרבדים של המציאות. כל שכן בחברה האנושית. יש משנה שאומרת: "הווה מתפלל בשלומה של מלכות" (אבות פ"ג מ"ב). אתם רואים? "בשלומה של מלכות" – הממלכה (מלכות) זה הממשלה, כן? בשלומה של הממשלה, הם צריכים שלום ביניהם. "שאלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו" (שם). זה ברור מאוד מה שאומרת המשנה. כי יש תחרות בין הבריות. ויש מושג כזה שמתוך אהבה רוצים לבלוע את הזולת. ולכן צריך לשים שלום בעולם, כי השלום אינו טבעי. וזה ההסבר של המהר"ל, אם אני זוכר של המהר"ל עצמו, זה שמעתי מהרב קוק, הרב צבי יהודה ז"ל: שיש שלום במרומים, אבל למטה צריך לשים את השלום. ולכן אנחנו אומרים: "עושה שלום במרומיו". ובתפילה אומרים: "שים שלום עלינו". זה רק בימות המשיח שהשלום יהיה טבעי לעולם. זה מובן. ולכן צריך להיזהר מהשלום המדומה: "אני שלום", אומר הפסוק של תהילים, "אֲנִי אֶדְבָּר הַמָּה לְמַלְחָמָה" (תהילים קכ, ז). "עושה שלום ובורא את הכול" – זה פסוק, הפסוק אומר: "עֲשֵׂה שְׁלוֹם וּבֹרֵא רָע" (ישעיהו מה, ז). עושה שלום – למעלה, ובורא את הרע – למטה. טוב, זה עוד נושא, אבל זה קשור.

"ותפילת הציבור נשמעת כשהם בשלום". וזה כלל גדול מאוד. יש בתי כנסיות שהתפילה שלהם היא לא רצויה מכיוון שאין שלום בין המתפללים. ואני זוכר שלמדתי את זה, זה כלל: במסורת הספרדית היו רגילים לפני העמידה, כל אחד היה מפסיק כמה רגעים והיה פונה לכל הקהילה ועושה שלום ביד, והיה מתכוון – "ואהבת לרעך כמוך". אסור להתפלל אם יש מדון בבית הכנסת. זה מסביר למה יש כל כך בתי כנסיות בעיר! (צחוק). חוזרים לנושא.

"ותפילת הציבור נשמעת כשהם בשלום. וכל דרכי התורה מביאות לידי שלום. שנאמר: 'וכל נתיבותיה שלום'. וישראל אוהבי שלום הם". זה, זה מילה חריפה: "ישראל אוהבי שלום הם". אני רוצה לציין אולי משהו קצת, קצת יותר מדי חריף: יש ברייתא שאומרת: "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" (ברכות סד ע"א). מה זה, עולם אידיאלי? איזה עולם? כי למעשה המחלוקות בין תלמידי חכמים הם הכי קשות שבעולם. לא רואים את זה שתלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. יש סוד בדבר. ולכן, אני פעם חשבתי ככה, לפי מה

שקיבלתי מהרב (אחר כך אני אספר לכם סיפור): שאם זה אמת [ש]תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, [אז] אם אין שלום ביניהם – זה סימן שאינם תלמידי חכמים. זה ברור, פשוט. למשל, היה רגיל להסביר את הפסוק: "תִּזְכֹּר ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ" (תהילים יט, יח) – אם איננה משיבת נפש, זה סימן שאיננה תורת ה'. צריך לקחת את זה ברצינות. והוא סיפר, הראה לי את זה: יש כמה כתבי יד של הרב זצ"ל, שלא רצה לפרסם אותם. מכיוון שהיה מדבר באותו נושא, וזה היה כל כך חריף, שהרב צבי יהודה זכרוננו לברכה פחד מלפרסם את זה. כי הרב זצ"ל גילה את העניין הזה של שנאת ישראל בין תלמידי חכמים. והדברים חריפים מאוד. ראיתי את זה. ובצוואה שלו הוא ציווה שלא לפרסם את זה. אף על פי שיש חובה לפי ההלכה שהבן צריך לפרסם את כל כתבי יד של האב. וזה היה כל כך חריף! פחד מזה.

טוב, נמשיך ב... וצריך לגלות את זה, שזה המצב, זה המציאות. המהר"ל מסביר ב'נתיב התורה' ב'נתיבות עולם', שדווקא החטא הזה של לשון הרע, ונתייחס קצת אחר כך לזה, הוא שייך בעיקר לעם ישראל. מכיוון שאצל עם ישראל, רק בקצרה, אני אסביר את זה ככה: היצר הרע הוא באמת יצר הרע. אצל אומות העולם זה משהו דומה. אבל יצר הרע – אין יצר הרע אלא כנגד החובה של התורה. מכיוון שלא קיבלו את התורה, היצר הרע אצלם זה לא באמת יצר הרע. זה רשעות, זה משהו דומה, אבל זה משהו נבדל מיצר הרע ממש. ולכן כל עוד שלא הגענו לגמר התיקון, החטא הכי מסוכן בתוך החברה היהודית – אנחנו רואים את זה בחברה הישראלית – זה החטא של שנאת חנם שמתבטא בלשון הרע. נראה אחר כך מייד מאמר בגמרא שמדבר על "אבק לשון הרע". ייתכן מאוד שההבדל בין לשון הרע ממש ואבק לשון הרע זה דווקא הלשון הרע של תלמידי חכמים, אבק לשון הרע. דהיינו: 'לא אמרתי, אבל...'

כן? מה אתה רוצה?

קהל: אתה מפרש את העניין הזה של שלום כבין אדם לחברו.

מניטו: בתוך החברה.

קהל: אבל יש עוד ממד של בין אדם לעצמו אולי.

מניטו: כן. ברור! להיות שלם עם עצמו. ברור. אבל... זה נכלל קצת במילה 'כמוך' של 'ואהבת לרעך כמוך'. מכיוון שלפי הפשט היה צריך לומר: 'ואהבת לרעך כְּלֶפֶךְ'. 'אהוב ל...', 'ואהבת ל... רעך'. היה צריך לומר 'כְּלֶפֶךְ'. ומכיוון שאמר 'כמוך', אז יש הרבה דרשות

שמסבירים: מכיוון שהוא – כמוך! כפי שהתחלתי להסביר בהתחלה. ולכן צריך להבין שיש לי חובה לאהוב את הזולת כפי שאני אוהב אותי. זה הממד של בין אדם לעצמו.

קהל: לא, כי העניין של [שלום בין...], לא של 'ואהבת לרעך'.²

מניטו: כן, אבל זה, זה אותה תכונה. כי 'ואהבת לרעך כמוך' לפי ההסבר של הרב ולפי הפשט, זה כדי להשכין שלום בחברה. מכיוון שטבע החברה זה מידת הדין. הקריטריון של החברה זה מידת הדין. וכדי להשכין שלום בחברה צריך אהבה. זה מובן מאליו. ולכן אם אתה מדבר על השלום של 'בין אדם לעצמו', לעניין להיות שלם עם עצמו, זה עניין... זה מה שנקרא 'שנאה עצמית'. לא לשנוא את עצמו! לאהוב את עצמו.

אולי אני אפרש את זה בנימה חסידית קצת. כל אחד ואחד צריך לומר לעצמו: אני לא יודע מה הערך שלי. זה אני לא יודע. אבל אני יכול לסמוך על הבורא שהוא יודע מה הערך שלי מכיוון שברא אותי. ולכן מצווה עלי לאהוב את עצמי. מכיוון שהבורא גזר לברוא אותי, הוא בחר בי. זה מובן, כן? לא ליפול בגאווה של ה... (צחוק) של הגאווה (צחוק). אבל ברור שיש סיבה. ולכן זה מצווה לאהוב את עצמו. אם אני לא אוהב את עצמי, אני לא יכול לאהוב את הזולת. זה הפשט של 'ואהבת לרעך כמוך'. זה מובן? והניסיון נותן, וזה כל הרופאים – רופאי הנפש, וכל הרבנים יודעים את זה: מי שיש לו טינה ושנאה כלפי הזולת, זה מתחיל בעצמו. יש ביטוי בגמרא שמסביר את זה: 'הפוסל במומו פוסל' (קידושין ע"ב).³ זה ידוע. זה הבסיס של כל הפסיכואנליזה. לכן צריך להיזהר בלשון הרע. מי שמדבר לשון הרע הוא מגלה את התכונות שלו. כי מה שהוא רואה בעמיתו, זה מה שיש בפנים. זה מובן? טוב. לא צריך לתת דוגמאות זה, כל העיתונים מלא דוגמאות. זה, תפסת את העניין?

קהל: אבל זה שונה.

מניטו: אז תסביר, כדאי לי להבין.

קהל: כשמדברים על שלום בחברה, בשביל זה צריך לחכות לימות המשיח. אבל השלום שבין אדם לעצמו, הוא יכול להשיג אותו בעולם הזה. יחידי סגולה אולי.

2. נשמע לא ברור. דקה 19:47.

3. פרי צדיק פרשת וישב אות ד: 'והם שידעו שהם נקיים בזה חשדו ליוסף לפוסל במומו שכל אחד החסרון שיש בו נדמה לו שנמצא בחבירו'. הקטע הזה נמצא מודגש בספר פרי צדיק של מניטו.

מניטו : אז, זהו. יחידי סגולה הם חיים כבר 'מעין עולם הבא' כבר בעולם הזה. אבל למה אתה מתכוון כשאתה מדבר ? נחזור לפשט של הדברים של השאלה שלך : למה אתה מתכוון כשאתה מדבר 'להיות שלום בין אדם לעצמו' ? תן דוגמה.

קהל : אני לא יודע איך להסביר את זה.

מניטו : אני רואה.

קהל : זה לא [...] נכון, אבל...

מניטו : לא, לא, זה דבר... זה ניסיון של כל אחד ואחד ! צריך... לפי דעתי זה סימן של הבגרות. עד הבגרות אדם אינו שלם עם גופו, עם עורו, עם שערו. בגרות זה כשכבר שלם עם עצמו. ואז הוא מסוגל לקיים "כבוד את אביך ואת אמך". כי כל עוד שהוא לא סובל את עצמו, הוא לא סובל את ההורים, מכיוון שהם הסיבה של עצמו (צחוק). נכון ? טוב. אז סימן לבגרות. אז כדאי, כדאי לחשוב על זה.

קהל : יש ממד של 'להיות בשלום'...

מניטו : לא שמעתי, יותר חזק.

קהל : יש ממד...

מניטו : של ?

קהל : של 'להיות בשלום עם עצמו' – זה חטא.

מניטו : לא הבנתי. לא תפסתי. תחזור על זה ?

קהל : למשל, כשמדברים על עשיר, ואומרים שהוא [בשל], אז מתכוונים עליו שהוא בחטא.

מניטו : אז תסביר קצת יותר, כי זה סתום וחתום לכולם מה שאתה אמרת.

קהל : כשהוא משלים עם התנהגותו למשל, אז הוא בשלום עם עצמו.

מניטו: אה, הוא בשלום עם עצמו? אני לא חושב. לא, אני התכוונתי למשהו אחר, זה דרוש של המהר"ל דווקא, שהוא אומר ש'עשו' בגימטריה 'שלום'. 'עשו' בגימטריה 'שלום' – פלא, כן? ולכן אין לו שלום (צחוק). כי...

קהל: הוא 'עשוי'.

מניטו: לא, אני רוצה להסביר מה שאתה אמרת, וחשבתי על עשו בגימטריה שלום. תחזור על מה שאמרת? אה, לא, לא. אני זוכר. כי יש ביטוי כזה במדרש: שרשע הוא ברעש. ליבו ברעש. רשע – אותיות רעש.⁴ כבר התקשרנו לאותו נושא, על השאלה של משה רבנו בהר סיני: 'מדוע רשע ורע לו'? (ברכות ז ע"א). זוכרים? כי רשע אינו מאושר להיות רשע, צריך לדעת את זה. יש לו הנאות, אבל לא אושר. כי הוא ברעש, הוא במלחמה עם עצמו. ולכן עשיו אינו שלם עם עצמו. רק תזכרו את הפסוק: "וַיִּצְעַק צָעֲקָה גְדֹלָה וַיִּמָּר" (בראשית כז, לד). הוא ממש בטרגדיה. הנפש של עשיו זה טרגדיה שלימה. הוא יודע שהברכה שלו זה הקללה. איך לסבול את זה? איך לחיות עם זהות של קללה? וזה הטרגדיה של הגויים המשתייכים לפרצוף של עשיו, דהיינו הנוצרים. הם חיים בטרגדיה. וזה הלכה – עשיו שונא את יעקב.⁵ הם מקנאים בישראל מכיוון שהם מפרצופו של עשיו. ואני זוכר כמה ביטויים ששמעתי מהם: כשהם באושר, אז הם מתביישים מזה. אסור לאדם דתי להיות מאושר, כי אדם זה גיהנום, רחמנא ליצלן. אבל זה הנפש שלהם. זו הייתה בעיה אצל הצופים שלהם, אני זוכר. פעם דיברנו על זה עם האחראים על הדת בצופים של הנוצרים, והם ענו בכנות! 'זה תרתי דסתר'. כי בצופיות הבסיס זה האושר, השמחה. אבל אצלם זה מתנגד לדת, השמחה. זה מובן, כן? אני לא יודע אם יש להם מצווה להיות בשמחה, אצלם אין דבר כזה (צחוק). ולכן צריך לחשוב על השאלה שלך. עשיו זה... יש מאמר חריף מאוד בגמרא: כל פעם שיהודי מוריד דמעות, הוא מתפלל לשים את אותן דמעות בנאדו של עשיו, שיש לו כל כך דמעות, שצריך לאזן את הדמעות של עשיו.⁶ תופסים את הנושא הזה, כן?

קהל: שהרשע הוא ברעש, ואין לו עושר...

מניטו: עושר? אמרתי אושר! באל"ף. המבטא שלי כבר אשכנזי, מה? (צחוק) השם שלי זה לא עשכנזי (צחוק).

4. פרדס רימונים שער כג, כ.

5. ספרי במדבר סט.

6. זוהר מהר' מרגליות, שמות דף יב.

אז נמשיך. זה מה שאני אמרתי: הרב אומר "וישראל אוהבי שלום הם", לכן צריך לשאול מיד מי מעכב? מה מעכב? בטבעם הם אוהבי שלום, מה מעכב? וזה הנושא שנלמד. "והקב"ה ברכם בשלום מפני שהשלום מחזיק כל הברכות, שנאמר: 'ה' יברך את עמו בשלום'. על כן נקראת כנסת ישראל "שולמית". [זה] יפה מאוד. "ועובדי אלילים נקראים "שונא שלום" שנאמר, זה בתהילים, "עם שונא שלום".⁷ ושפיכות דמים ועבודה זרה זה באותו צד. זה רבי עקיבא שלימד את זה: שפיכות דמים, גילוי עריות ועבודה זרה – זה אותו דבר. זה נגד השלום. "וחייבים ישראל לברור אנשים ברורים שיטילו שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחברו". ובחרתי בקטע הזה דווקא בשביל השורה ההיא. "שיהא בידם כוח לכוף ולהכריח בני אדם על השלום". מה זה "אנשים ברורים"? אנחנו רגילים לביטוי של 'שפה ברורה'. 'אנשים ברורים' זה אנשים שיש להם שפה ברורה. ונלמד את זה בקטע השני של המהר"ל אחר כך. אבל נחזור לפשט של הרב פה: "ויהיו אותם הברורים אנשים שמחים".

קהל: אני חושב שהוא מתכוון לברורים [...]

מניטו: לא, לא. לא ברורים, ברורים. לא לא, זה לא ברור. טוב, נראה מה ההסבר שלו, ומיד זה... צריך לברור בעם אנשים מיוחדים שמסוגלים להטיל שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחברו. ומה טיבם של אותם אנשים? הוא מסביר: "שיהא בידם כוח לכוף ולהכריע בני אדם על השלום. ויהיו אותם הברורים אנשים שמחים". אנשים שמחים זה דווקא יעקב כלפי עשיו. זה ההפך, כן? שמחים לחיות. שיש להם מספיק אמונה כדי לדעת שחיים זה שמחה. וזה, אני חושב שפה זה קטע חשוב מאוד: ההצלחה של האמונה, האמונה האמיתית, מתבטאת בשמחה בחיים. מי שמאמין והוא עצוב, זה סימן שהאמונה שלו איננה בסדר. זה מובן? זה יותר מאופטימיות, זה ממש שמחה לחיות.

קהל: סליחה, איך זה מתקשר למה שאתה מלמד אותנו שכן אדם לא יכול פשוט להיות מודע למציאות של העולם הזה? עם כל ה... (ההמשך לא ברור)

מניטו: כן, זה לא אני שמלמד את זה, זה הגמרא (צחוק). לא, הוא לא יכול לישון בלי חלומות. הגמרא אמרה: מי ששבוע אחד איננו חולם, זה סימן שהוא רשע (ברכות נה ע"ב). והמשמעות של החלום פה זה סיוט. כי אי אפשר להיות בעולם הזה כמות שהוא בלי לערער⁸

7. "רַבַּת שְׁכָנָה לָהּ נַפְשִׁי עִם שׁוֹנֵא שְׁלוֹם" (תהילים קכ, ו). וכן בפירוש של מצודת דוד, שם: "זמן רב שוכנה נפשי עם העכו"ם שונאי השלום".

8. נשמע גם כמו 'להרהר'.

על הרע שיש בעולם. אבל להיות שמח, בבחינת בריאת הבורא – זה משהו אחר. לא להיות שמח מהעולם – זה עניין אחר. מהמצב של העולם. כל עוד שהעולם הוא טוב ורע, אסור למלא שחוק פיהו – "אז ימלא שחוק פיננו". ולכן הגמרא (ברכות ל ע"ב) מביאה את הפסוק: "וגילו ברעדה". אבל גילו! שמחה ויראה בבת אחת. אז מי שאינו שמח מצד האמונה שלו, זה סימן שהאמונה שלו בטלה. איננה אמונה אמיתית. זה לא סותר. גילו ברעדה! זהו. זה ה'כבוד ראש' של התפילה, זה ההגדרה של הכבוד ראש של התפילה במסכת ברכות. אז שמחה מכיוון שיש בורא. ברעדה, יראה – מכיוון שיש בורא והבורא הוא הדיין. זה בבת אחת, כן? זה מובן? שמחה – מכיוון שברור שיש עולם הבא. אבל יראה – מכיוון שצריך לעבור דרך עולם הזה. וכן הלאה. שמחה – מכיוון שיש יום. אבל יראה – מכיוון שיש לילה. זה... צריך לתפוס את זה, כן? הרגש של התפילה זה גם שמחה וגם יראה. למי שבטבע שלו הוא רק שמח, אומרים לו: עבדו את ה' ביראה. למי שבטבע שלו הוא רק עצוב, אומרים לו: עבדו את ה' בשמחה. ואין סתירה. כי כל אחד צריך לתקן את החיסרון שלו. אבל לפי הפסוק שמביאה הגמרא זה ברור שהמצב הטבעי זה להיות שמח. ולכן הפסוק שמביאה הגמרא זה: "עבדו את ה' ביראה". עבדו – דהיינו בשמחה, וזה טבעי; תוסיפו יראה. הסדר הטבעי זה ככה: הילד הוא נולד שמח. כשמגלה מה זה העולם, יש לו יראה. וצריך לשמור על הסדר הזה – הבסיס זה השמחה, ולהוסיף את היראה. זה מובן?

אז אני חוזר למשפט: "ויהיו אותם הברורים אנשים שמחים שיודעים לפייס ולרצות בני אדם, ולהטיל שלום, ולא יהיו כעסנים ורגזנים". מטיפי מוסר – אסור להם להיות כעסנים ורגזנים! זה מובן? אתם רואים איך זה נדיר? זה ידוע. אין הרבה אנשים שיודעים להטיף מוסר, מסוגלים, נאמר, להטיף מוסר. כי משליכים על הקהל את החטאים... לא החטאים, את הבעיות שלהם (צחוק קל). אתם רוצים שאני אספר לכם סיפור של המגיד מדובנא, שמעתם עליו – על המגיד מדובנא, כן? האשכנזים קוראים לו 'המגיד מדובנא', אבל זה אותו בן אדם (צחוק). והוא מספר ככה, שהוא היה רגיל ללכת מעיר לעיר, משבת לשבת כדי להרביץ תורה. פעם איחר בערב שבת בבית הכנסת. חיכו לו, ומכיוון שהוא לא הגיע, הרב של המקום התחיל הדרשה שלו, של השבת. ומעניין לעניין, הגיע לדברי מוסר. ונפל על הציבור: "אתם ככה... ואתם ככה...". אז המגיד מדובנא שמע את זה ואמר: 'איך, אני, מדבר ככה כשאני מטיפ מוסר?' פחד. ואחר כך שאל ליהודי שהיה יושב על ידו: "תגיד לי, יש לו בנות?" – "כן", השיב לו – "נשואות?" – "לא נשואות". אה, הבנתי (צחוק). אז הוא התפלל ואמר: "ריבונו של עולם, תן חתנים לבנות של הרב ואל יטיפ מוסר כזה על עמך" (צחוק). מבינים? זה סיפור אמיתי. אז נחזור. כי כידוע: רבנים רגילים להיות עם הרבה הרבה בנות (צחוק).

אז נמשיך. ותראו איזה גמרא הוא מביא אחר כך: "...ולרצות בני אדם, ולהטיל שלום, ולא יהיו כעסנים ורגזנים, שנאמר: 'איש חמה יגרה מדון' (משלי טו, יח). ונאמר: 'מענה רך ישיב חמה' (שם, א)". צריך להיות רך. זה הכלל של 'בדרכי נועם'. ונאמרו בתלמוד – זה במסכת תענית (כב ע"א) – "על המטילים שלום: 'גברי בדיחי אנן'. מה זה 'גברי בדיחי'? אנשים שמחים בארמית. אבל רש"י מפרש שמה: שיודעים בדיחות, למסור בדיחות. צריך להיות מתבדח כדי להשכין שלום. 'ומשוין שלמא', זה בגמרא, שלמא זה שלום. ונאמרו רז"ל על האנשים האלה שהם מטילים שלום" שהם מסוגלים להביא שלום בין איש לאשתו וחבר לחברו. והוא כל כך שמח – שהשלום הוא קל בידם. "בשמחה ובטוב לבב, כי מובטח להם שהם בני העולם הבא". וראיתי במפרש אחר על הגמרא שהוא מסביר את זה על אותה גמרא ככה: מכיוון שאותה מצווה, אותה סגולה, לשים שלום בין איש ואשתו ובין אדם לחברו – זה מן המצוות שאוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא. ולכן מובטח לו שיהיה לו עולם הבא. זה מובן, כן? טוב, אז נמשיך קצת:

"ויזהר אדם שלא יקלל את חברו ולא יקלל את עצמו, לא בשם ולא בכינוי, שהמקלל את חברו או את עצמו בכל הכינויים חייב מלקות". היו רגילים באותם הדורות לקלל את הזולת בשם ה'. עכשיו לא כל כך רגילים, אבל זה כמעט אותו דבר. "...חייב מלקות. וזאת אחת מן העברות החמורות שבתורה. שנאמר: 'אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת ליראה את השם הנכבד והנורא הזה, והפלא ה' את מכותיך. ופירשו חז"ל", במסכת תמורה, "אם לא תשמור לעשות ליראה את השם" – שלא תזכרוהו על מה שהוזהרת שלא להזכירו. שכבר הזהירה תורה שלא יקלל אדם את חברו שנאמר: 'אלוהים לא תקלל' – אלוהים זה הדיין. כן? – 'ונשיא בעמך לא תאור' – אפילו שר בממשלה. כן? (צחוק קל) – 'ונאמר: 'לא תקלל חרש' – מי שלא שומע אותך – ונאמרו חז"ל: הוא הדין לכל אדם שאסור לקללו. ולא חייבה תורה מלקות על המקלל את חברו עד שיקלל אותו בשם או בכינוי".

טוב, אז תקראו את הקטע האחרון ואני רוצה להסביר. חסרות כמה שורות פה, אני אסביר בעל פה. בדרוש של שבת שובה. אנחנו רגילים להגדיר את השבת שבעשרת ימי תשובה: 'שבת שובה', מהמילה הראשונה של ההפטרה: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (הושע יד, ב). ואנחנו רואים פה שהיו רגילים גם כן לקרוא את אותה שבת "שבת תשובה".

בקטע הקודם, מה שיש [לפניכם], המהר"ל מסביר לפי מקור בגמרא שיש ארבע עברות עיקריות השייכות לאותו נושא: הנטיות של הנפש היהודי. וזה נושא ידוע: עבודת אלילים,

שפיכות דמים וגילוי עריות – אתם זוכרים שזה החטאים החמורים שכתורה, וזה היה הסיבה של חורבן בית ראשון. והסיבה של חורבן בית שני זה היה שנאת חינום. השנאת חינום שמתבטאת בלשון הרע כפי שנראה מייד. ולא רק בלשון הרע בולט, אלא באבק לשון הרע שזה הלשון הרע הכי חמור. כי אי אפשר לתפוס מי שאמר ומה שאמר באבק לשון הרע, ובכל זאת אמר מה שאמר. זה מובן את המילה 'אבק' לשון הרע? – 'מה שדומה ל...'. יש למשל גזל, כשאדם גונב מחברו. כשאדם גונב מהמדינה זה נקרא 'אבק גזל'. למשל מס הכנסה או משהו כזה. אז זה נקרא 'אבק גזל'.

אז המהר"ל מסביר את זה ככה: שלבן אדם, לאדם, יש חלקים בזהות שלו. יש שלושה חלקים: השכל, הנפש והגוף. אז החטא השייך לגוף זה גילוי עריות. החטא השייך לנפש זה שפיכות דמים. והחטא השייך לשכל זה עבודה זרה, עבודת אלילים. אבל לשון הרע זה כולל, זה מאחד, מבטא את הזהות של האדם. מכיוון שהאדם נקרא 'חי המדבר' – לפי הפסוק: "וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה" (בראשית ב, ז) – לרוח ממללא – בתרגום אונקלוס. ולכן הדיבור, הלשון, מבטא את הזהות של האדם. ולכן החטא של לשון הרע, שהוא החטא בדיבור, בסגולה של הדיבור, הוא החטא הכי חמור. ולכן הוא מקביל לאותם החטאים של עבודת אלילים, לשון הרע ושפיכות דמים. סליחה, עבודת אלילים, גילוי עריות ושפיכות דמים. זה מובן מה שאני אומר?

אז בקטע הקודם הוא מסביר את כל המקורות על אותו נושא, ואחר כך הוא ממשיך. אני אקרא רק כמה שורות שחסרים לכם ונמשיך: "ולא תמצא סילוק שכינה רק באלו החטאים בפרט". לפי המקורות שלימד אנחנו רואים שכל מי שחוטא בחטאים אלו מסלק את השכינה. "ולא תמצא סילוק שכינה רק באלו החטאים בפרט, דהיינו גילוי עריות, שפיכות דמים עבודת אלילים ולשון הרע. כדאיתא בספרי: "ונשמרת מכל דבר" – זהו, אתם מתחילים ב'כל דבר' – "מכל דבר רע. יכול בטהרות ובטומאות ובמעשרות הכתוב מדבר? תלמוד לומר ערוה. אין לי אלא ערוה. מניין עבודת אלילים ושפיכת דמים וקללת השם? תלמוד לומר ונשמרת מכל דבר רע. אי ונשמרת מכל דבר רע יכול בטהרות ובטומאות הכתוב מדבר? תלמוד לומר ערוה. מה ערוה מיוחדת מעשה שגלו בה כנענים", אלו החטאים שהכנענים גלו מהארץ, "אף כל שגלו בה כנענים מסלק שכינה. כשהוא אומר דבר לרבות לשון הרע". "ערוות דבר", "דבר" – לרבות לשון הרע. זה מובן, כן? "פירוש כי כבר אמרנו למעלה כי שלשה חטאים שהם עבודת אלילים וכל שכן קללת השם שהוא כופר לגמרי בעיקר, וגילוי עריות ושפיכת דמים מטמאים חלקי נפש האדם, ולשון הרע מטמא הלשון שהוא צורת האדם בכלל", כפי מה שראינו מקודם.

מכיוון שההגדרה של האדם, עיקר אדם – זה להיות 'חיה מדבר'. ולכן לשון הרע זה החטא הכי חמור לאדם. ומכיוון ש...

[הפסקת הקלטה]

מניטו: ...יותר מבשאר ה[...]. היצר של לשון הרע הוא יותר גדול אצלו מכיוון שהכוח של הדיבור הוא יותר גדול אצלו. ולכן, "הוא שקול נגד כל אלו שלשה חטאים. וכאשר הנפש מקולקלת ונפסדת האדם הוא בעל גוף לבד, ואין השכינה שורה על הגוף". למה החטאים האלו מסלקים את השכינה? מכיוון שבחטאים האלו האדם נשאר רק גוף, גופני. ולכן השכינה מסתלקת. זה מובן? טוב. "כי אם על הנשמה", היא שורה רק על הנשמה, "שנתן ה' יתעלה באדם שהיא מן העליונים". מכיוון שהנשמה שייכת לו, כפי שאנו מתפללים בימים נוראים: "הנשמה לך והגוף פעלך, חוסה על עמלך". "הנשמה לך" – היא שייכת לעולם העליון. ולכן אם האדם נשאר בלי נשמה, כי הנשמה מסתלקת בשעת החטא. כפי שאנחנו מתפללים בבוקר: "אלוקי נשמה שנתת בי טהורה". בשעת החטא היא לא נטמאת, אלא היא מתרחקת כדי שלא נקבל טומאה. ולכן בשעת החטא האדם נשאר כגולם, בלי נשמה. ולכן, אם ככה, זה סילוק השכינה. זה מובן, כן? אז דרך אותם החטאים, הוא נשאר רק כבעל חי גופני. אני מעדיף את המילה 'גולם'. כי בעל חי אינו בעל חטא. אבל גולם, זה בן אדם בלי נשמה. לפי דעתי יש רק דוגמא אחת שאפשר לתת כדי להבין מה זה גולם. אבל אני לא יודע איך אומרים את זה בעברית – somnanbule.

קהל: סהרורי.

מניטו: אה, הסהר, הירח (lunatique) אה, יפה. בצפון אפריקה היו הסחלווים, סחלווי זה [מלשון] סהרה, זה משהו אחר סחלווי (צחוק). "על כן אלו ארבעה דברים מיוחדים בסילוק שכינה. ולכך מה שתמצא ביום הכיפורים קטורת מיוחדת שנאמר: "ומלוא חופניו קטורת סמים דקה". מפני שאמרו ז"ל בפרק המזבח מקדש: תנא דבי רבי ישמעאל, על מה קטורת מכפר? על לשון הרע. יבוא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה שבחשאי. עד כאן. ויש בזה גם כן סוד, איך הקטורת מכפר על לשון הרע. שאמרו פרק יש בערכין (טו ע"ב) רבי אבא בר חנינא אמר: מספר לשון הרע – אין לו תקנה. שכבר כרתו דוד ברוח הקודש שנאמר: 'יִכָּרֶת ה' כָּל שִׁפְתֵי חָלָקוֹת לְשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדִלוֹת' (תהילים יב, ד) ומאחר שכבר נכרת ואין כאן תקנה, הקטורת שהוא הקישור בו יתעלה, שלכך נקרא קטורת מלשון קישור, וכאשר ידוע מסוד הקטורת, ולכך הקטורת בפרט מכפר על לשון הרע שנכרת מן ה' יתעלה. ומפני שישראל דומים ביום הכיפורים למלאכי השרת,

והשכינה ביניהם, שלכך נקרא יום הכיפורים: 'לקדוש ה' מכובד' (שבת קיג ע"ב). כי ישראל ביום זה קדושים ונקיים כמלאכי השרת אשר שכינה ביניהם, צריכים כפרה מן אבק לשון הרע ביותר אשר הוא מסלק השכינה".

אחר כך הוא מסביר שיש 'קטורת' ו'אבק קטורת', דקה מן הדקה. 'דקה מן הדקה' זה כנגד אבק לשון הרע, ו'דקה' זה כנגד לשון הרע. ויש מנהג יפה בקהילות שביום הכיפורים אסור לדבר חוץ מהמילים של התפילה. אתם ראיתם את זה בבתי כנסיות? יש הרבה אנשי מעשה שלא אומרים מילה אחת מחוץ ל... זה תיקון של הלשון הרע. אז עכשיו נתחיל בסוגייה עצמה. כן?

קהל: אמרנו שלשון הרע שקול למעשה כנגד שלוש העברות. ואחת מן העברות הייתה גילוי עריות שהיא מכוונת לממד של הגוף, נכון? עכשיו, אני לא מבין איך הוא אומר: "האדם הוא בעל גוף לבד". זאת אומרת, אם הוא חטא בלשון הרע, אז מה המובן שגם הגוף שבו חטא?

מניטו: כן, כי יש הבדל בין גוף שיש בו נשמה, וגוף בלי נשמה. לכן הגדרתי את זה כגולם. כשנשאר רק גופני, דהיינו גוף בלי הגילוי של הנשמה בו. החיות של הנשמה בו.

קהל: אז מה החטא הזה של גילוי עריות עושה?

מניטו: החטא של גילוי העריות זה דווקא הדחף של הגוף החי. זה החוזק של הדחף המיני, בא בגוף, אבל בא מלמעלה מהגוף. אני רוצה אולי להסביר את זה ככה: שהיצר, כשהגמרא אומרת 'יצר' סתם – זה היצר של העריות. יצר סתם, בכל מקום זה יצר של העריות. "היצר הוא מאש ואני מעפר" – זה ביטוי שכיח, כן? למה היצר הוא כל כך חזק עד שהאדם הפרטי הוא לא יכול בלי סיעתא דשמיא נגד היצר? מכיוון שהכוח של היצר בא מהמין כולו. זה כוח של המין. ולכן נקרא 'מין'. ולכן אדם פרטי לא יכול ללחום נגד מלאך כל כך חזק של המין כולו. זה מובן? אז זה מתבטא שכוח עליון פועל בגוף, בעניין של העריות. אבל זה מדובר בגוף כשהוא חי מחיות הנשמה. אבל כשהוא נמצא בגוף בלי נוכחות הנשמה, מכיוון שמסתלקת מחמת החטא, אז הוא נשאר גופני לגמרי, הוא לא יכול להיות מרכבה לשכינה. הדיוק הוא פשוט מאוד: כשאנחנו גוף, צריך להבין – אם זה גוף עם הנשמה, או גוף בלי הנשמה, זה נקרא גולם.

9. "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום... ואלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו" (סוכה נב ע"ב).

כן? יש עוד [שאלה]? אבל בקול רם, אני לא שומע.

קהל: בנוסף על שלושת ההגדרות האלה, מדוע לא כלל עבירה שהיא גם מסלקת את השכינה והיא הגאווה. כמו שנאמר שמה, למשל, "ואני והוא לא יכולים לדור..." (סוטה, ה א). [מניטו: נכון, נכון]. האם הגאווה כוללת את שלושתם?

מניטו: כי הגאווה זה עניין של המידות, זה לא עניין של מצוות. גאווה זה מידה רעה. אבל לשון הרע זה איסור אל תעשה, בבחינת מצווה. חטא זה עניין של מצוות. מידה רעה זה עניין אחר מחטא. אף על פי שמשמשים במושג 'חטא' להגדיר תכונות כמו הגאווה. זה משהו אחר, זה מתחום הרשעות. לא החטא. אם אני זוכר היטב זה נקרא 'עוון'. זה מן העוונות. חטאים, עוונות, פשעים, זה סוגים שונים. ולכן פה מדובר במצוות שבתורה, בבחינת מצוות. כל העניין של הדרך ארץ והמידות זה עניין אחר. אבל למדנו בשיעור אחר, אם אני זוכר, כבר השבוע, שידי החטא – זה הגאווה. מה שמביא לכל חטא זה הגאווה. לפי המהר"ל, כן? "הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה" (אבות, ג א) – 'ידי עברה' זה הגאווה. אז עכשיו מה השעה? אם אני לא מגזים, כן. אז תקראו עכשיו את הדף הזה.

[מניטו קורא מנתיבות עולם למהר"ל, נתיב התשובה, פרק שני]

"ואמר ריש לקיש: גדולה תשובה שזדונות נעשה להם כשגגות. שנאמר: שובה ישראל עד ה' אלוך כי כשלת בעוונך". מצאתם? טוב. "עוון מזיד הוא וקרי ליה מכשול – איני? והא אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשה להם כזכויות", כאילו יש סתירה בין שני המאמרים, "שנאמר: בשוב רשע מרשעתו וגומר. לא קשיא. כאן מאהבה כאן מיראה". אם התשובה היא מאהבה, אז זדונות נעשות כזכויות. אם התשובה היא מיראה, זדונות נעשות כשגגות. אז לפי הפשט של אותו מאמר, הדעה של "זדונות נעשות כזכויות" – יותר קל להבין. אפשר להבין את זה באופן יותר קל. מה שצריך להסביר דווקא, זה הדעה שזדונות נעשות כשגגות. ולכן המהר"ל מתחיל בזה: "דבר זה הוא מבואר מעצמו, איך זדונות נעשות לו שגגות". זה סותר מה שאני אומר לכאורה, שאומר ש"דבר זה מבואר מעצמו". לפי השכל הפשוט... השכל הרגיל, לא השכל הפשוט – זה ההפך. כי לפי ההסבר שלו, תראו מייד, שזדונות נעשות כזכויות, זה יותר קל להבין לפי ההסבר שלו. אז נראה מייד: "כי לפי..."

קהל: סליחה... מה זה 'זדונות'?

מניטו: זדונות, כשאני עושה חטא להכעיס, ברצון מלא, בזדון, זדונות.

"כי לפי מדרגת ומעלת התשובה שהוא שב אל ה' יתברך, אשר התשובה מגעת עד כיסא הכבוד. ולפיכך נחשב החטא שגגה. דומה למי שהיה בלתי ידיעה וקנה אחר כך מדרגה עליונה שנעשה חכם". לפי מדרגה עליונה שקנה, נקרא מה שעשה קודם, זה: שעשה בשגגה. זה מובן? לא, צריך קצת ביאור (צחוק קל מהקהל). אולי אני אסביר את זה ככה: נאמר שזה הממד של הטוב. מי שחטא ירד מהמדרגה של הטוב, סטה מאותה המדרגה. אז אם הוא חוזר בתשובה, כל מה שעשה ברע נחשב לו במקביל כתוספת זכות בטוב. מכיוון שנכנס בתוך ההווה, בסיטרא של הרע, וקנה חכמה השייכת לזה. אבל כשחוזרים בתשובה, באותה מדרגה הוא קונה את הזכות של אותה החוכמה בטוב. זה מובן? עוד לא? טוב, אז אולי בצורה אחרת. עניין של "נ" שערי בינה". המקובלים מסבירים את זה ככה – זה, כל פעם דרך הקבלה זה יותר פשוט: מי שנכנס לשער של טומאה ויצא משער של טומאה לשער המקביל של טהרה, קנה שער של בינה. זה מובן?

קהל: זה נשמע פרנקיזם.

מניטו: לא! הפרנקיזם נשאר בטומאה. לא יצא מהטומאה. וזה הכישלון של השבתאים, של השבתאות. והסימן שנשארו [נוצרים] (צחוק קל). [משם] הטומאה.¹⁰ היעד שלהם היה אותו יעד.

קהל: להיכנס ולצאת.

מניטו: ולא יצאו. אתה מזכיר לי את המאמר על רבי עקיבא: נכנס בשלום אז יצא בשלום. (חגיגה יד ע"ב). ויש דיוק על זה – "וְרַב שְׁלֹמֹה בְּנִיךְ" (ישעיה נד, יג), לפי הפשט: השלום של בניין הוא רב. אבל לפי הדרש: הרב – הוא השלום של הבנים. "אל תקרי בניין אלא בונין" (ברכות סד ע"א). דהיינו – מה זה נכנס בשלום? היה לו רב. לכן יצא בשלום. והפרנקים האלו לא היה להם רב. אז לא יצאו. זה מובן? זה רבי עקיבא. מה זה, שוב אני חוזר, זה ברור: "נכנס בשלום", דהיינו נכנס עם רב, אז יצא בשלום. מי שנכנס בפרד"ס בלי רב, לא יוצא מזה. זה מובן? וזה לא רק על העניין של הסוד. פרד"ס זה כל הלימוד, גם הפשט (צחוק קל). מי שנכנס בלי רב, לא יוצא. אי אפשר ללמוד תורה דרך ספרים. לכן אין לכם ספרים, אם יש לכם... (צחוק). אז נמשיך קצת. תפסתם את העניין, כן? אולי עוד במילים אחרות: מי שנכנס ברע, קנה איזה ניסיון של המציאות מצד הרע. כשחוזר בתשובה, אותו ניסיון זה נוסף לנפש

10. המשפט האחרון לא נשמע ברור. דקה 1:01:12.

שלו בבחינת הטוב. ולכן הזדונות נעשות זכויות. יש סיפור של המגיד מדובנא. עוד סיפור, אבל לפי דעתי זה קל להבין.

קהל: הוא יצא כי קיבל את האפשרות לצאת.

מניטו: זה מה שנקרא 'חזר בתשובה'. זה העניין של התשובה.

קהל: הוא יצא.

מניטו: כן. אז כל מה שעשה בבחינת רע, עכשיו הוא חי מזה בבחינת טוב. זה שכר עצום לבעל תשובה. כל מה שעשה בבחינת רע, זה נחשב לו כזכויות בבחינת טוב. יש סיפור כזה. פעם אחת הרב של הקהילה הסביר את זה, והיה בקהילה רשע אחד שלא החמיץ שום עברה. והרב שהיה מכיר אותו אמר לו: אני מקנא בך. למה? אז הוא הסביר לו את זה ככה: אם אתה חוזר בתשובה אתה תהיה יותר גדול ממני. כי אני לא מסוגל לעשות מה שאתה עושה (צחוק). והפושע הזה האמין ברב, הוא אמר לו: אתה בטוח? חזר בתשובה והיה רב גדול (צחוק). אבל זוהי הסכנה: שמי שנכנס בלי סיעתא דשמיא כדי לצאת, הוא לא יוצא. זה מה שקרה לפרנקיזם ולשבתאים ול... ובדרך כלל להרבה הרבה הרפתקאות מסוג זה.¹¹ זה מה שאומרת הגמרא באופן פשוט. האומר 'אחטא ואשוב, אחטא ואשוב' – אין מספיקין בידו לעשות תשובה' (יומא פ"ח מ"ט).¹² ויש הרבה סיפורים בגמרא ככה. כשפושעים באים לקבל ברכה מהרב, אז הברכה היא: כל מה שאתה עשית ברע – שתעשה את זה בטוב.¹³ זה מובן?

קהל (גיל בן משה ז"ל, ממייסדי מכון מניטו): לפי מה שהרב הסביר עכשיו, מי שאומר אחטא ולא אשוב אז אין מספיקין בידו לשוב.

מניטו: אה, לא אמרתי את זה.

קהל: כן, כשנכנס ברע, הטוב, אז שהוא יוצא... (לא נשמע ברור)

11. תקנת השבין, פרק ט פסקאות ה"ו.

12. תקנת השבין סימן י פסקא ח: "אבל הכוונה על הטועים החושבים לחטוא כדי לשוב אח"כ להגיע למדרגת בעלי תשובה... ועל זה העידו חכמים דאין מספיקין בידו".

13. מנחות מד ע"א, ר' צדוק הכהן, קומץ המנחה כה.

מניטו: לא, מי שאומר... לא, אולי הדיוק הוא ככה. מה שאתה אומר זה לא כל כך... הגמרא אומרת: 'האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב' – כשהוא אומר את זה פעמיים, אין מספיקין בידו לחזור בתשובה. אם אומר את זה פעמיים – זה הרגל. בפעם הראשונה כבר מתכוון לחטוא עוד. ולכן קוראים "לשוב". לא לשוב בתשובה, אלא לשוב על החטא. זה נקרא, יש פסוק יפה בתהילים: "תִּתְּמוּ חַטָּאִים מִן הָאָרֶץ וְיִשְׁעִים עוֹד אֵינָם בִּרְכֵי נַפְשִׁי אֶת ה'..." (תהילים קד, לה). הפשט זה "ורשעים עוד אינם". אבל הדיוק לפי הנושא: "ורשעים עוד – אינם". אלו 'רשעים עוד'. 'אחטא ואשוב'. זה מובן, כן? (צחוק קל) אז אני חוזר...

קהל: זה מתקשר לתפילה של כל נדרי?

מניטו: לא, שמה יש כוונה אחרת. אני לא יודע למה אתה מתכוון. "העבריינים" זה האנוסים. אלו שהיו מוכרחים להיות נוצרים מבחוץ, ו... ה'מרנוס', זה "העבריינים". זה הכוונה ההיסטורית של ה'כל נדרי'. טוב. אז איפה הגענו? ההסבר הזה כבר מובן, כן?

"כי כאשר החוטא שב בתשובה מסלק עצמו מן המדרגה החומרית שהיה בו החטא ומגיע עד המדרגה הנבדלת. ומפני כך נחשב הוא חטאו מצד התשובה שעתה עומד בו הוא – שגגה". מכיוון שהסיבה של החטא הייתה החומריות שלו. כשחזר בתשובה זה מתגלה: כי אם חטא – זה מחמת הדחק הגופני, זה נקרא 'שגגה'. תפסתם? לפני התשובה זה חטא בזדון. אחרי התשובה, מכיוון שחזר בתשובה, אז הוא יצא מהלחץ של הגוף, ומתגלה למפרע שהחטא שלו היה בשגגה. מכיוון שהיה חטא, מכיוון שהיה חוטא, מכיוון שהיה בעל גוף. זה מובן? אז זה ההסבר של המהר"ל. "כי השגגה הוא מצד החומר אשר מבטל השכלי. ומקשה... מה זה שגגה? אני לא רוצה, אבל אני לא יכול אחרת. אז זה ההכרח של הגוף! של התכנים של הגוף. זה מובן? [קהל: כוח הזן?] לא רק הכוח הזן! כל הטבע הגופני! לא רק כוח הזן. אם אני תפסתי למה אתה מתכוון, בלשון נקייה, כן? אבל כל החטאים באים מחמת הרצון לקבל שבא מהגוף.¹⁴ אז אם חזר בתשובה, זה מתגלה שבאמת הוא לא רצה. אז הוא נופל, חוזר נאמר, למדרגה של 'חוטא בשגגה'.

"ומקשה והאמר ריש לקיש ש"גדולה תשובה שזדונות נעשים לו כזכויות", ולאו דווקא כשגגות, "ומתרץ – לא קשיא. הא ששב מאהבה, הא ששב מיראה. דבר זה עניין עמוק מאוד". איך השב מאהבה נעשו לו הזדונות כמו זכויות? "כי זה שחטא ושב אל ה' יתברך הוא יותר מקובל ומרוצה לה' יתברך מהצדיק מעיקרא". זה מה שאני אוסיף. "כי אין

14. תלמוד עשר הספירות לרב אשלג, הסתכלות פנימית, חלק ראשון פרק א אות יז.

חידוש עם הצדיק שהוא בעל צדק בעצמו שהוא עם ה' יתברך. אבל החוטא אשר הוא שב אל ה' יתברך כמו זה שחטא אל ה' יתברך. וכאשר הוא שב אל ה' יתברך דבר זה הוא יותר. כי האדם שהוא בא מרחוק, כמו שהוא החוטא, שנתרחק מן ה' יתברך, ובא עתה להתדבק בו יתברך. אין ספק שהדבקות הזוהי היא יותר". ואפשר לפי דעתי לפרש בכיוון הזה הפסוק בקהלת: "מִה יִתְרוֹן לְאָדָם כָּל עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל" (קהלת א, ג) – זה התשובה. היתרון זה אם הוא חוזר בתשובה, הזדונויות נעשות לו כזכויות. זה היתרון. זה מובן? זה המשמעות של עמל. כן?¹⁵

"כי כמו שתראה ביסוד האש כאשר הוא למטה הוא מתנועע למעלה. בוודאי דבר זה הוא בשביל גודל הדבקות שיש לאש אל המעלה. אף שהוא רחוק ממקומו הוא שב אל מקומו אשר יש לאש דבקות לשם לגמרי. דאם היה כל כך הדבוק שלו למעלה, לא היה מתנועע כל כך מרחוק. וכן אמרו במדרש על הגר: "ואהבת את הגר". ליהודי נאמר, לכן ישראל נאמר: "ואהבת לרעך כמוך". אף על פי שיש עוד פסוק באותו פרק יט בויקרא, יש פסוק: "ואהבת לו כמוך" – לגר, יש עוד פסוק אחר: "וְאֶהְבֶּתְּ אֶת הַגֵּר" (דברים י, יט) – זה אהבה יתרה מאהבה לישראל, מכיוון שבא מיותר רחוק. זה מובן? והרמב"ם הסביר את זה במשנה תורה:¹⁶ שלגר יש שתי מצוות: המצווה של "ואהבת לו כמוך", והמצווה השנייה: "ואהבת את הגר". שתי מצוות. והרמב"ם מסביר¹⁷ שהביטוי "לאהוב את" – זה רק הקב"ה. והקב"ה עשה יוצא מן הכלל לגרים, מכיוון שכפי שמסביר המהר"ל הם באים מרחוק. כן? סליחה?

קהל: [...]

מניטו: לא, לא, לא. זה דווקא ספרות יפה אבל זה טעות. כי... אני יודע, כי... נכון, זה יפה, אבל זה לא הנושא. הכתוב אומר: "ואהבת לרעך כמוך". כי החשיבות של האהבה לזולת הוא דווקא לקרוב. לרחוק – אין שום חשיבות. אני יכול לאהוב את כל אפסי הארץ. כן, (צחוק) זה אפסי ארץ, אפס (צחוק). זה רחוק! [אז] אני יכול לאהוב. אני מביט לך שאתה אוהב את הסינים. הם רחוקים (צחוק). אבל לאהוב את הקרוב? השכן? זה קשה. מכיוון שיש תחרות באמת. נכון? ולכן בכוונה התורה אמרה "ואהבת לרעך". כי לפי הטבע

15. תנחומא בלק יד: "לא ראה עמל בישראל... אינו מסתכל בעברות שבידם" – כלומר עמל הוא העברות, ויתרון האדם מעמלו (מעברות שבידו) הוא התשובה שמהפכת אותן לזכויות.

16. הלכות דעות, פרק ו הלכה ד.

17. ספר המצוות, עשה, רז.

יש נטייה לראות הרע בזולת. לכן רע ורע זה אותן אותיות. זה מה שקרה לקין, כשהקב"ה אמר לו: "לִפְתָּח חֲטָאת רִבְיָן" (בראשית ד, ז) אז הוא חיפש: איפה החטאת שרובץ לפתח? בפתח ראה את הבל – אז הרג אותו. זה מדרש...

ולכן אני רוצה לדייק את זה. יש שני פסוקים באותו פרק יט בויקרא: "וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח), וגם פסוק אחר לגר: "וְאֶהְבֶּתָּ לוֹ כְּמוֹךָ כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שם, לד) ולכן אין בעיה שנרחם על כל הבריות. אבל דווקא יש צורך לדייק באהבה של הזולת שהוא הקרוב, מכיוון שהקרוב יש בעיה. לרחוק אין בעיה! זה מובן? אז זה בצורה אחרת שהוא מביא את הפסוק, ופה אתה תראה את התשובה על השלום והאהבה. השאלה שלך. את הפסוק, מייד נראה את זה.

"על הגר 'ואהבתם את הגר' זה שהניח מקומו ובית אבותיו, ובא אליכם להתגיר, להתדבק בכם, 'ואהבת את הגר'. ולכך נאמר, בישעיהו, 'שלום שלום לרחוק ולקרוב', כלומר, השלום הוא הדבוק שנותן לאחר והוא יותר אל אותו שבא מרחוק" – שבא מרחוק! אתה שומע? (פונה אל התלמיד בקהל), שבא מרחוק, לא שנמצא רחוק. זה מובן? שלום שלום לרחוק, כשחוזר. "והדר לקרוב שאין מורה כל כך הדיבוק בו יתברך", מכיוון שזה טבעו להיות קרוב. מי שהיה רחוק והתקרב, יש לו זכות יתרה. הוא מביא מה שנמצא מרחוק. זה היתרון שלו. בתנאי שממש יחזור בתשובה. שלא יאמר "אחטא ואשוב אחטא ואשוב". והגמרא מביאה את הפסוק הזה לבעל תשובה! כשהגמרא אומרת: "במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים..." (ברכות לד ע"ב) זוכרים? אז לפי הפסוק: "שלום שלום לרחוק ולקרוב" – זה הבעל תשובה שהיה רחוק והתקרב. ולדעה החולקת על זה: "שלום שלום לרחוק ולקרוב" – מי שהיה רחוק מהעברה, זה הצדיק הגמור. ולקרוב – לקרוב מהעברה.

"ודבר זה מצד שהוא מזכך נפשו לגמרי כאשר שב בתשובה, ולכך נעשה לו זדונות שלו כזכויות, פְּזִיזוֹת בפשט, "כי הזדון שהוא הרחוק", המזיד שהוא הרחוק, "בעצמו שהתרחק ובא אל ה' יתברך מורה זה על הדיבוק הגמור בו יתברך. ובזה זדונות שלו נעשות זכויות. ולכך אמר דווקא ששב מאהבה, כי הדבוק בו יתברך כדכתיב: "לאהבה את ה' אִלֹּהֵיכֶם ולדבקה בו. והדבקות בו יתברך הוא מצד הַזְכוּת, לא, הַזְכוּת הגמור שבו. ולכך רוצה להסתלק מן החטא שהיה נמשך אחר הפחיתות ורוצה להתדבק בו יתברך שהוא קדוש לגמרי. ולכך זדונות שלו נעשים כזכויות. שהתשובה מאהבה מורה על גודל הדבוק בו" – "הדיבוק בו" צריך לומר, אבל זה לא יפה, הדבקות בו "יתברך. אבל השב מיראה אין זה שבא אל ה' יתברך להתדבק בו, לכך לא אמר בזה שנסתלק ונודרך מן הפחיתות שבו. ולכך אמרו כי השב מיראה, זדונות שלו נעשים כשגגות".

טוב. אז תקראו את הדפים ותמשיכו אתם. אה, מכל מקום יש לי כמה הודעות: אני מזכיר לכם שנתפלל סליחות ביום שישי פה, בארבע בבוקר סליחות, ואחר כך שחרית. ערב ראש השנה. אז מחר יש לכם שני שיעורים בעברית: ב־17:45 על ספר יונה, וב־20:00 שיחה של הרב אטון על אורות התשובה של הרב קוק. אז להתראות, ב'קרוב'.